

УДК 327:355.01-053.18((477:(470+571))-047.27

DOI: <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2024.19.2.20>

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДХОДІВ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗАГИБЛИХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

ЧАДЮК Валерія

асистент

*Івано-Франківський національний медичний університет
кафедра судової медицини, медичного та фармацевтичного права
вул. Галицька, 2, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна*

КОЗАНЬ Наталія

доктор медичних наук, професор

*Івано-Франківський національний медичний університет
кафедра судової медицини, медичного та фармацевтичного права
вул. Галицька, 2, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна*

КОЦЮБИНСЬКА Юлія

доктор філософії, доцент

*Івано-Франківський національний медичний університет
кафедра судової медицини, медичного та фармацевтичного права
вул. Галицька, 2, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна*

Бібліографічний опис статті: Чадюк В., Козань Н., Коцюбинська Ю. (2024). Проблеми реалізації підходів до ідентифікації загиблих внаслідок військової агресії на території України та шляхи їх вирішення. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, 19(2), 231–236. <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2024.19.2.20>

Війна в Україні запустила цілий ряд соціально-негативних явищ, серед яких висока смертність, масове надходження понівечених, знеособлених жертв збройних конфліктів, які потребують ідентифікації. Не зважаючи на усі заходи, впроваджені представниками влади, на даний момент в Україні і досі наявна велика кількість неідентифікованих трупів. Водночас, курс на європейську інтеграцію вимагає вирішення низки питань, пов'язаних із забезпеченням базових принципів міжнародного гуманітарного права, відповідно до яких тіло кожної загиблої особи має право бути ідентифікованим та переданим родичам для поховання [1].

Зміни в процесуально-правовій базі системи державного регулювання питань ідентифікації загиблих внаслідок військових дій в Україні повинні відбуватися відповідно до вимог законодавства із забезпеченням прозорості, етичного ставлення до жертв, з урахуванням міжнародних стандартів,

рекомендацій міжнародних організацій та світової практики з єдиною глобальною метою – забезпечення прав людини, як реалізація однієї з головних європейських цінностей [2, 3].

Ідентифікація невідомої особи це цілий ряд складних наукових, технічних, правових та соціальних питань, які потребують комплексного підходу до їх вирішення та використання сучасних наукових досягнень в різних галузях науки і практики. Ідентифікація значно ускладнюється за обставин, коли тіло довгий час знаходилось в несприятливих умовах, коли тіло понівечене до невпізнання чи спалене дотла, гнильно змінене, скелетоване.

Проте, незважаючи на труднощі, з якими стикаються судово-медичні експерти, тіло, кожної загиблої особи, має бути ідентифікованим та передане родичам для поховання.

Адже, згідно з принципами міжнародного гуманітарного права, кожна загибла людина, незважаючи на причину смерті, має право бути ідентифікованою та похованою відповідно до віросповідання.

Таким чином, можна з упевненістю сказати, що у судовій медицині та криміналістиці не втрачають актуальності питання, пов'язані із вивченням можливих ідентифікаційних систем та методик, що зможуть полегшити роботу судово-медичного експерта, у випадках масової загибелі людей.

У Світі існує кілька організацій, що забезпечують процес ідентифікації масових жертв різнопланових катастроф, розробляють методологічні підходи до ідентифікації в залежності від типу катастрофи.

1. Міжнародна організація Disaster Victim Identification (DVI) INTERPOL.– уповноважена займатися ідентифікацією жертв інцидентів з масовими людськими жертвами, як техногенного, так і природного характеру.

2. Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ, англ. International Committee of the Red Cross ICRC) - приватна гуманітарна установа, яка має унікальні повноваження, що базуються на міжнародному гуманітарному праві Женевських конвенцій, для захисту жертв міжнародних і внутрішніх збройних конфліктів.

Координаційний механізм МКЧХ стосовно ідентифікації невідомої особи:

- Суто гуманітарні підстави для з'ясування долі та місцеперебування зниклих осіб та інформування їхніх родин.
- Збір інформації відносно долі та місця перебування безвісти зниклої особи.
- Збір та ідентифікація тіл/ останків.
- Надання відповідей родинам відносно долі зниклих осіб та, у випадках їхньої загибелі, про місцезнаходження останків.
- Повернення останків тіл померлих родинам, які їх розшукували

3. Міжнародна комісія з питань зниклих безвісти (англ. International Commission on Missing Persons, ICMP) - міжурядова організація, що займається проблемою осіб, що зникли безвісти внаслідок збройних конфліктів, порушень

прав людини і стихійних лих, комісія допомагає урядам в екстумації масових поховань та ідентифікації осіб, зниклих безвісти, за ДНК, а також надає підтримку асоціаціям сімей зниклих безвісти і допомагає у створенні стратегій та установ для пошуку зниклих безвісти

В Україні права людини бути ідентифікованою забезпечує Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» - відповідно до частини 1 статті 5 цього закону, особа, зникла безвісти за особливих обставин, має всі права, гарантовані Конституцією та законами України, а також має право на всебічне розслідування обставин її зникнення та встановлення її місцеперебування [5].

У випадках масової загибелі людей підтвердження ідентичності людських останків має здійснюватися лише комісією з ідентифікації або місцевим органом влади після ретельного аналізу та оцінки відповідних і достовірних даних.

Жертви великомасштабної катастрофи ідентифікуються на основі оцінки багатьох факторів. Ступінь пошкодження людських останків, час, протягом якого людські останки залишалися відкритими, і пов'язані з цим зміни в стані людських останків впливатимуть на характер і якість посмертних даних. Це також впливає на те, які конкретні методи ідентифікації можуть бути застосовані і які є найбільш прийнятними за даних обставин.

Методи ідентифікації, що застосовуються у випадках катастроф, повинні бути науково обґрунтованими, надійними, застосовними в польових умовах і такими, що можуть бути реалізовані протягом розумного періоду часу. Первинними і найбільш надійними засобами ідентифікації є дерматогліфічний, порівняльний стоматологічний аналіз і аналіз ДНК. Унікальні серійні номери медичних імплантатів також можуть бути надійними ідентифікаторами з точки зору доведення особи.

Вторинні засоби ідентифікації включають особистий опис, медичні висновки, татуювання, а також майно та одяг, знайдені на тілі. Ці засоби ідентифікації слугують для підтримки ідентифікації за допомогою інших засобів і, як правило, не є достатніми як єдиний засіб ідентифікації (хоча, залежно від обставин, можуть бути деякі винятки).

Ідентифікація за фотографіями може бути сумнозвісною і ненадійною, тому її слід уникати як єдиного засобу ідентифікації. Візуальна ідентифікація свідком може дати уявлення про особу, але не є достатньою для позитивної ідентифікації жертв великомасштабної катастрофи, оскільки жертви можуть бути спотворені, що робить візуальне порівняння ненадійним. Психологічний стрес, часто пов'язаний з конфронтацією родичів із загиблими, також робить цю форму ідентифікації ненадійною.

Всі посмертні дані, отримані з тіл, оцінюються з урахуванням інформації, отриманої про зниклих безвісти. Оскільки неможливо заздалегідь знати, які дані можна отримати з тіл, а яку інформацію можна отримати для порівняння за місцем проживання жертви, необхідно зібрати і задокументувати всю доступну інформацію (як АМ, так і ПМ). Якість даних, отриманих в результаті

як АМ, так і ПМ, повинна відповідати найвищим стандартам, а процеси забезпечення якості повинні бути встановлені на ранніх етапах роботи.

Головні принципи судово-медичної ідентифікації:

- Мультидисциплінарний підхід до ідентифікації;
- Використання всіх можливих ліній доказів для підкріплення тотожності між людськими останками та зниклою особою.

Базовими методами ідентифікації є:

- Дерматогліфічний метод;
- Ідентифікація за стоматологічним статусом;
- ДНК.

Сукупність інтеграційних фахових зв'язків у галузі ідентифікації осіб та проведення судово-медичних експертиз у міжнародній практиці регулюється структурою ІСРО-Interpol, яка об'єднала в собі не тільки об'єм інтелектуального людського ресурсу, а й системність напрацьованих алгоритмів та протоколів адаптованих до різних умов виникнення катастроф з відповідними наслідками [4]. Спеціально для випадків надзвичайних ситуацій міжнародного та національного масштабу Інтерполом був розроблений методологічний підхід DisasterVictimIdentification (DVI-interpol), процес якого складається із чотирьох окремих фаз:

Перша: Забезпечується огляд місця катастрофи, встановлення осіб загиблих у можливих для того випадках, визначення необхідної чисельності та специфікації команди, що займатиметься процесом ідентифікації, налагодження чіткої взаємодії з національними структурами країни, в межах якої сталася катастрофа, та міжнародними контролюючими та координуючими структурами.

Друга: Забір інформації postmortem, тобто об'єму даних, що може бути отриманий в ході дослідження тіл загиблих (ДНК, відбитки пальців, характеристика стоматологічного статусу, результати дентальної прицільної та панорамної рентгенографії). Interpol має напрацьовані рекомендації відносно забору матеріалу, необхідного для дослідження, в залежності від фізичного стану тіл загиблих, враховуючи, що останні можуть бути представлені у формі цілісного об'єкта дослідження, фрагментованих решток без ознак незворотніх змін, фрагментованих решток на етапі декомпозиції, решток після тотального згоряння.

Третя: Група дослідників займається забором можливого прижиттєвого матеріалу (даних клінічного стоматологічного огляду та медичних карт хворого, інформації від родичів та сім'ї).

На другому та третьому етапах відповідно відбувається заповнення прижиттєвої (жовтої) та посмертної (рожевої) форм АМ-18/2 orPM-43/02/4. В ході внесення інформації у форми відбувається їх кодування: кожній РМ-формі) присвоюється код країни (переважно телефонний аналог), номер конкретного випадку ідентифікації у вигляді чотирьох цифр (або ж п'яти, якщо прогнозована кількість жертв перевищує 10000) та нотатки відносно

конкретного місця події надзвичайної ситуації у вигляді літер та цифр, які є уніфікованими для кожного конкретного випадку); АМ-форми кодуються лише кодом країни та порядковим номером особи, що рахується зниклою безвісти чи загиблою.

За умов достатнього об'єму інформації та результатів аналізу, що підтверджують ідентичність відбувається останній четвертий етап реконсиляції — процедури контролю, який полягає у верифікації та перевірці виконання кожного із попередніх етапів та формулюванні висновків.

Відповідно до критеріїв Interpol, ідентифікації повинна бути підтверджена обов'язковими позитивними результатами співставлення результатів дослідження хоча б однієї з первинних ознак (стоматологічний статусу, ДНК, відбитки пальців), сукупністю унікальних вторинних ознак, або ж комбінацією доказової інформації, отриманої з сукупності первинних і вторинних достовірних критеріїв порівняння. Координація команди DVI координується Командним та Координаційним Центром Інтерполу в Ліоні, який має безпосередній контакт з національними бюро, та Центром швидкого реагування, створеним для безпосередньої кооперації з базою даних Inerpol з місця події.

Однак, крім алгоритму ідентифікації, описаному у DVI Guide, процес ідентифікації у випадках масових катастроф забезпечується ще й відповідним програмним забезпеченням, яке помітно оптимізує виконання процесу співставлення даних та пошуку аналогічних співпадінь. Ліцензованим програмним забезпеченням, що забезпечує реалізацію DVI протоколу є PlassDataSoftware A/S, що складається з електронних форм аналогічних зразкам DVI, у які оператором мануально вноситься інформації із паперових носіїв для подальшої автоматизованої обробки та категоризації. Програмне забезпечення оригінально було розроблено спеціалізовано для датських стоматологів з метою застосування в мережі стоматологічних поліклінік для оптимізації процесу реєстрації стоматологічних втручань.

Шляхи вирішення проблемних питань ідентифікації:

- Підготовка фахівців
- Матеріально-технічне забезпечення
- Створення баз даних

Висновки. Таким чином, обраний Україною курс на європейську інтеграцію вимагає вирішення низки питань, пов'язаних із забезпеченням базових принципів міжнародного гуманітарного права, які передбачають впровадження методів ідентифікації згідно до світових стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. N. M. Kozan, V. I. Gunas V. D., Mishalov V. M. Voloshynovych, V. O. Chadyk Possibilities of using the dermatoglyphic method to identify an unknown person (literature review). Reports of Vinnytsia National Medical University/ 2020. 24 (3):537-542 <https://reports-vnmedical.com.ua/index.php/journal/article/view/794>

2. Charles, A., Ramani, P., Sherlin, H. J., Dilip, S., Srinivas, S., & Jayaraj, G. (2018). Evaluation of dermatoglyphic patterns using digital scanner technique in skeletal malocclusion: A descriptive study. *Indian Journal of Dental Research*, 29 (6), 711. doi: 10.4103/ijdr.IJDR_137_18

3. Serebrennikova, O. A., Gunas, V. I., Klimas, L. A., Ocheretna, N. P., & Shayuk, A. V. (2019). Predictive assessment of the association of dermatoglyphic indicators with indicators of personality traits, established by factor analysis. *Reports of Morphology*, 25 (1), 12–8. doi: 10.31393/morphology-journal-2019-25(1)-02

4. Принципи функціонування системи DVI INTERPOL та спеціалізованого програмного забезпечення PLASS DATA SOFTWARE у розрізі міжнародної співпраці та післядипломної освіти спеціалістів стосовно ідентифікації осіб / Є. Я. Костенко // [Судово-медична експертиза](#). - 2015. - № 2. - С. 16-28. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sme_2015_2_5

5. Правовий режим воєнного стану. Режим доступу: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>

REFERENCES

1. N. M. Kozan, V. I. Gunas V. D., Mishalov V. M. Voloshynovych, V. O. Chadyk Possibilities of using the dermatoglyphic method to identify an unknown person (literature review). *Reports of Vinnytsia National Medical University/ 2020. 24 (3):537-542* <https://reports-vnmedical.com.ua/index.php/journal/article/view/794>

2. Charles, A., Ramani, P., Sherlin, H. J., Dilip, S., Srinivas, S., & Jayaraj, G. (2018). Evaluation of dermatoglyphic patterns using digital scanner technique in skeletal malocclusion: A descriptive study. *Indian Journal of Dental Research*, 29 (6), 711. doi: 10.4103/ijdr.IJDR_137_18

3. Serebrennikova, O. A., Gunas, V. I., Klimas, L. A., Ocheretna, N. P., & Shayuk, A. V. (2019). Predictive assessment of the association of dermatoglyphic indicators with indicators of personality traits, established by factor analysis. *Reports of Morphology*, 25 (1), 12–8. doi: 10.31393/morphology-journal-2019-25(1)-02

4. Pryntsypy funktsionuvannya systemy DVI INTERPOL ta spetsializovanoho prohramnoho zabezpechennia PLASS DATA SOFTWARE u rozrizi mizhnarodnoi spivpratsi ta pisliadyplomnoi osvity spetsialistiv stosovno identyfikatsii osib / Ye. Ya. Kostenko // *Sudovo-medychna ekspertyza*. - 2015. - № 2. - S. 16-28. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sme_2015_2_5

5. Pravovyi rezhym voiennoho stanu. Rezhym dostupu: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>

*Стаття надійшла до редакції 04.12.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 17.12.2023 р.*